

Тарас РЕМАРЧУК

ЗБРОЙНА БОРОТЬБА РАДЯНСЬКИХ РЕГУЛЯРНИХ ВІЙСЬК ПРОТИ ВІДДІЛІВ УПА ТА ПІДПІЛЛЯ ОУН(б) У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1944–1950)

У статті проаналізовано залучення частин ЧА до протиповстанських операцій на території Львівської області наприкінці Другої світової війни та у повоєнні роки, масштаби та ефективність зазначених акцій, роль військовослужбовців у ліквідації відділів УПА та націоналістичного підпілля.

Ключові слова: Червона армія, Українська повстанська армія, Організація українських націоналістів (бандерівців), мобілізація, блокада, облава, операція.

Опубліковано чимало праць про український визвольний рух середини ХХ ст., а також стратегію і тактику його поборювання радянськими органами влади¹.

¹ Білас І. Репресивний апарат тоталітарного суспільства у боротьбі з національно-визвольним рухом в часи Другої світової війни / І. Білас // Матеріали наукової конференції Всеукраїнського братства вояків УПА (Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історія, уроки, сучасність. 16–17 січ. 1993., м. Івано-Франківськ). – Стрий: УВІС, 1993. – С. 3–22; Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / І. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 1. – 432 с.; Веденєєв Д. Оперативно-війсковые группы силовых структур СССР в борьбе с УПА (организация, обмундирование, вооружение) / Д. Веденєєв, В. Ивко // Однострій. – 2000. – № 5. – С. 18–24; Веденєєв Д. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки: [монографія] / Д. Веденєєв, Г. Биструхін. – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.; Веденєєв Д. Організація, тактика й методи дій радянських оперативно-військових сил у протиборстві з національно-визвольним рухом в Західній Україні (1945–1950-ті рр.) / Д. Веденєєв // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки. – Острог: Національний університет “Острозька академія”, 2010. – Вип. 16. – С. 211–229; Гриневич В. Сталінська імперія в боротьбі з українським повстанським рухом / В. Гриневич // “Особые папки” Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. Збірник документів / [упор.: Я. Дашкевич, В. Кук] – Львів: Літературна агенція “Піраміда”, 2010. – С. 5–44; Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси / А. Кентій – К., 2008. – Т. 2: Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. – 415 с.; Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946–1956 рр.) / А. Кентій. – К.: НАН України; Інститут історії України, 1999. – 110 с.; Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50 років ХХ століття / Ю. Киричук. – Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 2000. – 304 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.; Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / [відп. ред. С. Кульчицький]. – К.: Наукова думка, 2005. – 494 с.; Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух опору в Україні й національні рухи в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії / А. Русначенко. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – 519 с.; Українська повстанська армія. Історія нескорених / [ред. кол.:

Однак у цих дослідженнях докладно не висвітлено роль регулярної армії в ліквідації націоналістичного підпілля та формувань УПА.

Дослідження аспектів цієї боротьби у конкретному регіоні доповнить вітчизняну політичну та військову історію ХХ століття і допоможе ґрунтовніше вивчити протистояння супротивників, що сьогодні є предметом запеклих дискусій серед науковців та у суспільстві.

У статті спробуємо простежити еволюцію стратегічних планів радянської влади; дослідити форми та масштаби залучення регулярної армії до боротьби з українським визвольним рухом у Львівській області; виявити специфіку й ефективність цієї тактики.

Наприкінці 1943 р. лінія радянсько-німецького фронту впритул наблизилася до західних областей України. Маршал Радянського Союзу Г. Жуков згадував, що на той час ні в кого не було сумнівів щодо перемоги СРСР, відкритими залишалися питання, як скоро це станеться і якими будуть військово-політичні результати². Радянське керівництво було поінформоване про значну кількість повстанських відділів та оунівської мережі у цьому регіоні. Тому воно спрямувало регулярні дивізії українських фронтів для ліквідації ОУН(б) і УПА³. Зауважимо, що у процесі залучення фронтових частин до боротьби з українськими націоналістами відбулася певна еволюція – від втягування великих підрозділів червоноармійців під час проведення масштабних блокад і прочісувань (1944–1946) до епізодичних акцій менших армійських груп разом із ВВ НКВС чи НКДБ, винищувальними батальйонами, прикордонниками (1947 – поч. 1950-х років)⁴.

13–14 липня 1944 р. розпочалася Львівсько-Сандомирська операція, в результаті якої війська 1-го Українського фронту (УФ) звільнили міста Львів, Рава-Руська, Стрий, Самбір, Борислав⁵. Наприкінці місяця з тогочасних кордонів Львівщини було витіснено гітлерівців, а до кінця жовтня того ж року ЧА звільнила від німецької окупації всю територію України.

Керівництво УПА 24 грудня 1943 р. поширило “Тактичну інструкцію”, в якій акцентовано на тому, що з наступаючою ЧА повстанські відділи не повинні вступати в бій, навіть для здобуття зброї⁶. В іншому наказі “Боротьба на совітській стороні фронту” висунуто вимоги до населення “до Червоної армії не йти,

В. В'ятрович (відп. ред.), Р. Грицьків, І. Дерев'яний, Р. Забілий та ін.]. – Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2007. – 352 с.

² Жуков Г. Спогади і роздуми / Г. Жуков; [пер. з рос. А. Шевченка, А. Стася, Г. Кулінич]. – К.: Політвидав України, 1985. – С. 658.

³ Шанковський Л. Українська Повстанча Армія / Л. Шанковський // Історія українського війська. – Львів: Світ. – 1996. – С. 614.

⁴ Веденєєв Д. Прояви терору і тероризму у протистоянні радянської влади та ОУН і УПА в західноукраїнському регіоні післявоєнної доби / Д. Веденєєв, О. Лисенко // Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / [відп. ред. В. Смолій]. – К.: Наукова думка, 2002. – С. 751–755.

⁵ Радянський Львів. 1939–1955. Документи й матеріали / [ред. кол. М. Івасюта, В. Пащенко, Г. Сизоненко]. – Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1956. – С. 216; Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / [відп. ред. С. Кульчицький]. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 304.

⁶ Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія: Історичні нариси / [відп. ред. С. Кульчицький]. – К.: Наукова думка, 2005. – С. 210.

ані одного чоловіка, ані одної худобини наїзнику не давати”⁷. Ці вказівки щоразу доводили особовому складу повстанських відділів.

Підпільники розглядали червоноармійців як інструмент захисту більшовицького режиму, тому об’єктивно не могли не вживати заходів щодо підриву їх боєздатності. Член крайового проводу, провідник ОУН(б) на північно-західних українських землях (ПЗУЗ) (1948–1953) В. Галаса (“Орлан”) згадував: “Щодо Червоної армії слід було дотримуватися такої тактики: в бої не вступати, при нападі давати відсіч і відриватися від переслідування, вести роз’яснювальну роботу серед червоноармійців, розкривати антинародну суть большевицької системи, пояснювати цілі нашої боротьби. Воювати ми мали з військами НКВС”⁸.

Але не скрізь і не завжди місцеві керівники повстанських відділів дотримувалися цієї тактики⁹. Протягом січня – лютого 1944 р. в зоні дії 12-ї радянської армії 1-го УФ зафіксовано 144 напади повстанців на тиліві частини і окремих військово-вослужбовців¹⁰. Збройні зіткнення підрозділів ЧА та упівських сотень тривали по всій території Львівщини¹¹. Переважно вони завершувалися значними втратами або ж і цілковитим розгромом повстанців¹².

Однак траплялися випадки, коли ворогуючі формування мирно розходилися¹³.

До ліквідації націоналістичного підпілля, повстанських відділів на території області та виявлення “зрадників” у ЧА залучали й підрозділи контррозвідки “СМЕРШ”¹⁴, які здебільшого завдавали випереджувальних ударів. Під час облав та обшуків працівники контррозвідки вибивали свідчення із затриманих людей, а згодом їх та інших підозрюваних арештовували¹⁵. В. Гриневич зокрема зауважує,

⁷ Державний архів Рівненської області (ДАРО). – Ф. Р.-30 (Колекція матеріалів ОУН–УПА, що діяли на території Рівненської області. 1936–1957). – Оп. 2. – Спр. 26 (Накази про призначення командирів відділів, про дисципліну в загонах, про присвоєння номерів і псевдонімів загонам, про заборону прийому новобранців до відділів та підвідділів, 30 червня 1941 р. – 1 лютого 1945 р.). – Арк. 20.

⁸ Галаса В. Наше життя і боротьба. Спогади / В. Галаса. – Львів: Мс, 2005. – С. 26.

⁹ Державний архів Львівської області (ДАЛО). – Ф. П. 3 (Львівський обласний комітет Комуністичної партії України. 1939–1941, 1944–1962, 1964–1991 рр.). – Оп. 1. – Спр. 66 (Інформації, докладні записки, свідчення, ведомости горкомов, райкомов партії в обком КП(б)У о организационно-партийной и политмассовой работе, о состоянии политической информации из районов, борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, возвращении земли крестьянам, результатах проверки деятельности партизанского отряда под командованием А. К. Кундиуса и др., 1944 г.). – Арк. 153.

¹⁰ Верещак В. Правду не одолеть / В. Верещак. – К., 2003. – С. 61.

¹¹ Голяш С. За волю України. Боротьба УПА в повіті Броди / С. Голяш // Броди і Брідщина. Історично-мемуарний збірник / [ред. Я. Чумак]. – Торонто; Онтаріо, 1988. – С. 187.

¹² Літопис УПА. Нова серія / [упор. В. Мороз, О. Вовк]. – К.; Торонто: Літопис УПА, 2009. – Т. 12. Воєнна округа УПА “Буг”. Документи і матеріали. 1943–1952. – Кн. 1. – С. 424; Літопис УПА. Нова серія / [упор. В. Мороз, О. Вовк]. – К.; Торонто: Літопис УПА, 2009. – Т. 12. Воєнна округа... – С. 307; Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби. Спогади. 1936–1951 / Т. Пелех. – Мюнхен; Торонто: Українське видавництво, 1988. – С. 260.

¹³ Літопис УПА. Нова серія / [упор. В. Мороз, О. Вовк]. – К.; Торонто: Літопис УПА, 2009. – Т. 12. Воєнна округа... – С. 531.

¹⁴ Ендрю К. КГБ. История внешнеполитических операций от Ленина до Горбачева / К. Ендрю, О. Гордиевский. – Лондон; Сидней; Аукланд; Торонто: Nota Bene, 1992. – С. 354.

¹⁵ Гриневич В. Сталінська імперія в боротьбі з українським повстанським рухом / В. Гриневич // “Особые папки” Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні

що “СМЕРШ” був однією з найбільш жорстоких і безжальних радянських спецслужб того часу”¹⁶.

Крайовий військовий штаб УПА констатував великі людські втрати упівських формувань в результаті боїв з радянськими фронтовими частинами¹⁷. Тому в наказі штабу за 11 вересня 1944 р. ще раз наголошено: “Боями з ЧА належить в’язатися лише у випадку самооборони чи інших конечностей...”¹⁸.

Незважаючи на такі вказівки, наприкінці 1944 р. в різних районах Львівщини невеликі військові підрозділи ЧА зазнали численних нападів УПА й оунівців¹⁹. В інформації оргінструкторського відділу Львівського обкому КП(б)У на ім’я першого секретаря І. Грушецького від 19 листопада 1944 р. зазначено, що в ході операцій, а також у результаті нападів членів підпілля загинуло 348 і поранено 375 червоноармійців²⁰.

У зв’язку із просуванням фронту на захід на Львівщині у протиповстанських акціях використано війська для охорони тилу українських фронтів. Рішенням Військової ради 1-го УФ 19 серпня 1944 р. вирішено провести операції з очищення тилу фронту від “націоналістичних банд”²¹. В одній із доповідей командування військ для охорони тилу 1-го УФ зазначалося: “У зв’язку з вдалим просуванням Червоної Армії на захід і звільненням від німецької окупації областей Західної України наші війська зіткнулися з розвинутою бандитською мережею – українсько-німецькими націоналістами. Таким чином, наші війська поряд з виконанням головного завдання охорони тилу фронту повинні були проводити значними силами бойові операції з ліквідації крупних і дрібних банд, що діяли як поблизу, так і на віддаленій відстані від фронту”²².

Загальновійськова операція в лісових масивах Рава-Руського, Немирівського, Магерівського, Великомоштівського районів області відбулася 18–24 серпня за участю 13 тисяч червоноармійців, в результаті якої було ліквідовано 929 упівців та членів ОУН(б)²³. З 22 серпня по 7 вересня 1944 р. на Львівщині підрозділи Управління прикордонних військ Українського округу та охорони тилу 1-го УФ із залученням двох

у 1944–1948 рр. Збірник документів / [упор. Я. Дашкевич, В. Кук]. – Львів: Піраміда, 2010. – С. 32.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Літопис УПА. Нова серія / [упор. В. Мороз, О. Вовк]. – К.; Торонто: Літопис УПА, 2009. – Т. 12. Воєнна округа УПА “Буг”. Документи і матеріали. 1943–1952. – Кн. 1. – С. 86.

¹⁸ Там само. – С. 91.

¹⁹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 61 (Інформація обкома партії в ЦК КП(б)У о ходе разьяснения обращения Президиума Верховного Совета УССР, СНК УССР и ЦК КП(б)У к населению западных областей Украины, 1944 г.). – Арк. 64.

²⁰ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 65 (Справки, докладные записки, информации обкома партии о восстановлении советских органов области, состоянии работы партийных организаций, подборе и расстановке кадров, сведения о сборе средств на танковую колону и авиаэскадрилью самолетов, бандитских проявлениях в районах области, 1944 г.). – Арк. 62.

²¹ *Замлинський В.* Боротьба трудящих західних областей УРСР проти фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу / В. Замлинський, Ю. Примеров, В. Бугайов. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 166.

²² *Паджев М.* Через всю войну (записки пограничника) / М. Паджев. – М.: Издательство политической литературы, 1972. – С. 305.

²³ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 436 (Справки, сведения, докладные записки органов НКГБ в обком КП(б)У о состоянии борьбы с буржуазно-националистическими бандами, об

мотоциклетних і одного кавалерійського полку провели антиповстанську операцію, що охопила Сокальський, Магерівський, Великомоствівський, Городоцький, Краковецький, Немирівський, Янівський і Жовківський райони²⁴. Згідно з радянськими даними, ліквідовано 36 повстанських груп у складі 4315 вояків²⁵.

В інформації наркома внутрішніх справ СРСР Л. Берії до генсека ЦК ВКП(б) Й. Сталіна від 25 серпня 1944 р. “Про перебіг очищення Львівської області від оунівських банд” зазначено, що ліквідовано 1252 націоналістів, радянські війська теж зазнали втрат: убито 98 солдатів і офіцерів²⁶.

Під час проведення масштабних антиповстанських операцій бійці ЧА спалювали цілі села. Наприклад, такі злочинні дії чинили солдати 51-го мотоциклетного полку 4-ї танкової армії спільно з прикордонниками в період з 22 серпня по 7 вересня 1944 р. у Яворівському, Краковецькому та Любачівському районах під час ліквідації загонів УПА²⁷.

Місцева влада намагалася використати значну кількість військових частин у протиповстанських операціях. Зокрема, 22 вересня Львівський обком прийняв рішення відрядити підрозділи 1-го УФ спільно з військами НКВС, прикордонними частинами у “найбільш вражені бандитизмом” райони для боротьби з визвольним рухом²⁸.

Львівщина мала свій “бій під Гурбами”. 30 вересня 1944 р. в районі Угринівського лісу поблизу Сокаля організовано операцію органів контррозвідки “СМЕРШ” разом з бойовими частинами 3-ї гвардійської танкової армії 1-го Українського фронту проти загонів УПА чисельністю до 5 000 вояків. Бій тривав майже добу із використанням з обох сторін мінометного вогню, в результаті якого повстанці зазнали значних втрат²⁹.

Приблизно 500 солдатів ЧА залучено 1 жовтня до проведення протиповстанської облави в селі Наконечному на Яворівщині, 13 жовтня 250 червоноармійців брали участь в облаві на ліс Тунятини у Бібречькому районі³⁰.

антисоветской деятельности руководителей римо-католической церкви, 4 января – 11 июля 1946 г.). – Арк. 92.

²⁴ Ідзьо В. Українська Повстанська Армія – згідно зі свідченнями німецьких та радянських архівів / В. Ідзьо. – Львів, 2005. – С. 154.

²⁵ Ананійчук В. Визволення західних областей України від німецько-фашистських загарбників / В. Ананійчук. – К., 1969. – С. 121.

²⁶ Ідзьо В. Українська Повстанська Армія – згідно зі свідченнями німецьких та радянських архівів / В. Ідзьо. – Львів, 2005. – С. 153.

²⁷ Гриневич В. Сталінська імперія в боротьбі з українським повстанським рухом / В. Гриневич // “Особые папки” Сталіна і Молотова про національно-визвольну боротьбу в Західній Україні у 1944–1948 рр. Збірник документів / [упор.: Я. Дашкевич, В. Кук]. – Львів: Піраміда, 2010. – С. 29.

²⁸ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 1 (Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України. 1917–1991 рр.). – Оп. 23 (Документи загального відділу (особливий сектор) ЦК Компартії України (секретна частина). 1940–1991). – Спр. 928 (Спеціальні повідомлення, докладні записки, політінформації о діяльності українсько-німецьких націоналістических банд и о мероприятіях по борьбе с ними, 10.05. – 27.09.1944 р.). – Арк. 173.

²⁹ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси / А. Кентій. – К., 2008. – Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. – С. 278.

³⁰ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 13 (Колекція друкованих видань. 1920–1992 рр. Група томів під назвою “Документи и материалы ОУН

Одразу ж після звільнення районів області армійські частини і райвійськкомати проводили мобілізацію усього чоловічого населення з 1892 по 1926 р. н. Я. Скаліш, житель с. Городиславичі Бібрецького (нині – Пустомитівський район) Львівщини, так згадував про ті події: “В липні 1944 р. в село знову ввійшли радянські війська. Відразу почались облави – чоловіків забирали в Радянську армію. Жителі ховалися у підвалах та погребях, як тільки поблизу села з’являлись радянські солдати. Там же й ночували...”³¹. Хто ухилився від набору до армії – карали³².

Секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов у черговому звіті Й. Сталіну так подавав мету набору в армію: “Щоб позбавити можливості націоналістів вербувати чи то добровільно, чи то примусово учасників своїх банд, треба провести мобілізацію всього чоловічого населення призовного віку. Всіх мобілізованих негайно відвезти в тиллові округи і після фільтрації кращу частину спрямувати у бойові формування”³³. Це значно зменшувало кількість потенційних людських ресурсів для УПА.

Українське націоналістичне підпілля спершу намагалося перешкодити мобілізації до Червоної армії, розганяючи по домівках колони мобілізованих, які скеровували до військкоматів, вдавалося до індивідуального терору, залякувало сім’ї призовників, працівників райвійськкоматів тощо³⁴.

Згодом ставлення провідників визвольного руху до мобілізації змінилося³⁵. У тимчасовій інструкції організаційної референтури крайового проводу ОУН(б) на західноукраїнських землях низовим ланкам, датованій вереснем 1944 р., зазначено: “На мобілізацію в ЧА не йдуть члени ОУН, юнаки та розконспіровані симпатики, цебто ті, що повинні опинитися у слідуючих і новостворених відділах УПА, кущових самооборонних відділах чи в самооборонному підпіллі. А до того нам треба мати людей в ЧА, беручи до уваги те, що ми зобов’язані вести відповідну роботу серед українців з Осередніх і Східноукраїнських земель, яких багато в ЧА”³⁶.

Значна кількість чоловічого населення не бажала вступати до лав ЧА, в деяких районах Львівщини мобілізація була зірвана, тому такі акції відбувалися примусо-

отчетно-информационного характера за 1943–1952 гг.”). – Т. 71 (Отчеты оуновских проводов, том 1. Политические и общественно-политические отчеты за 1943–1945 гг.). – Арк. 267–272.

³¹ Сообщение Ярослава Дмитриевича Скалиша [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.memorial.krsk.ru/svidet/mskalis.htm> (26.04.2010).

³² *Стеблик В.* Юність, обпалена війною / В. Стеблик, С. Стеблик. – Броди, 2009. – С. 27.

³³ Організація українських націоналістів... – С. 304–305.

³⁴ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66 (Информации, докладные записки, сведения, ведомости горкомов, райкомов партии в обком КП(б)У об организационно-партийной и политмассовой работе, о состоянии политической информации из районов, борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, возвращении земли крестьянам, результатах проверки деятельности партизанского отряда под командованием А. Кундиуса и др., 1944 г.). – Арк. 14; *Войцеховский А.* Бандеровский террор в послевоенной Украине / А. Войцеховский, Г. Ткаченко // Без права на реабилитацию (Сборник публикаций и документов, раскрывающих антинародную фашистскую сущность украинского национализма и его апологетов). – К., 2006. – Кн. 1. – С. 344–345; *Гриневич В.* Сталінська імперія... – С. 35.

³⁵ *Киричук Ю.* Ставлення ОУН–УПА до мобілізації населення західних областей України в Червону Армію (січень 1944 р. – травень 1945 р.) / Ю. Киричук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – Вип. 35–36. – С. 344–353.

³⁶ Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади / Н.-д. центр історії нац.-визв. змагань України; [відп. ред. та авт. передм. Я. Лялька]. – Львів: Галицька видавнича спілка, 1997. – Кн. 2. – С. 153–154.

во³⁷. Начальник політвідділу 1-го УФ інформував Головне політичне управління ЧА, що в області із 52 693 осіб, які підлягали мобілізації, в серпні 1944 р. було призвано лише 3380 осіб³⁸. Непоодинокими були випадки негативного ставлення червоноармійців до новобранців. Наприклад, мешканець с. Шнирів Бродівського району В. Стеблик згадував: “Всіх вишикували в колону і під конвоєм, як арештованих, повели. До одного мобілізованого підійшла вагітна жінка, конвоїр її штовхнув, вона впала. Мобілізовані збунтувалися, стали. Конвоїр почав стріляти з автомата вгору...”³⁹.

У повідомленні до військової ради Львівського військового округу від 29 вересня 1944 р. обласний військком Кольцов зазначав: “Мобілізація військовозобов’язаних по області в цілому залишається незадовільною. Як і раніше, продовжується саботаж і втеча військовозобов’язаних до лісу”⁴⁰.

І все ж значна кількість чоловіків поповнила армійські підрозділи ЧА. Нарком оборони УРСР В. Герасименко в довідці “Про результати призову військовозобов’язаних запасу по областях Львівського військового округу” від 23 вересня 1944 р. вказує на 453 020 мобілізованих українців⁴¹. Тільки з Львівської області мобілізовано 33 745 українців та 13 701 поляка⁴². Чимало місцевих членів ОУН(б) і УПА, а також їхніх симпатиків опинилися у лавах ЧА.

Підрозділи ЧА залучали до масштабних відселень місцевих жителів із прифронтової смуги та для депортацій сімей бандерівців. Зауважимо, що на територіях активного оперування відділів УПА відселення місцевих жителів із зони бойових дій набули значних масштабів⁴³. Деякі військовослужбовці співчували населенню західних областей. Генерал П. Григоренко згадував: “Мої колишні підзвітні (по 8 дивізії) заїжджали до мене в Москву і з обуренням і боєм розповідали, як вони палили і знищували будинки запідозрених у допомозі повстанцям, як вивозили в Сибір сім’ї з цих будинків, жінок і діток, як викидали населення з сіл і хуторів, як влаштовували облави на повстанців”⁴⁴. Повстанці відповідно чинили активний спротив депортаціям⁴⁵.

Непоодинокими були випадки затримання повстанцями радянських військово-службовців, СБ ОУН(б) допитувала їх і після проведення відповідної агітації відпускала⁴⁶. В інструктивному листі ОУН(б) “В новій дійсності” (1944) сказано, що до політико-пропагандистської роботи серед червоноармійців треба залучати всі сили Організації. Агітацію проводити без огляду на партійну та національну приналежність. “Кожна жертва не може бути завелика, коли справа йде про ідейне

³⁷ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 14–17; *Грех Й.* Загинув за Україну / Й. Грех // *Голос відродження.* – 15 жовтня 2002. – № 81 (1362). – С. 2.

³⁸ *Гриневиц В.* Сталінська імперія... – С. 35.

³⁹ *Стеблик В.* Юність, обпалена війною / В. Стеблик, С. Стеблик. – Броди, 2009. – С. 27.

⁴⁰ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 13.

⁴¹ *Муковський І.* З історії мобілізації людських резервів до Червоної Армії в 1941–1945 роках / І. Муковський, О. Лисенко // *Розбудова держави.* – 1995. – № 4. – С. 43.

⁴² *Організація українських націоналістів...* – С. 305.

⁴³ *Гриневиц В.* Сталінська імперія... – С. 19.

⁴⁴ *Григоренко П.* В подполье можно встретить только крыс... / П. Григоренко. – Нью-Йорк: Детинец, 1981. – С. 397.

⁴⁵ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 80.

⁴⁶ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 122.

завоювання вояцтва ЧА на сторону революції⁴⁷. У доповідній начальника відділу контррозвідки “СМЕРШ” Львівського округу про націоналістичну пропаганду серед військовослужбовців ЧА від 9 листопада 1944 р. вказано, що протягом двох останніх місяців лише з 63-го навчального стрілецького полку упівці затримали, а потім відпустили 18 військовослужбовців⁴⁸.

Така діяльність підпілля давала свої результати. В архівних документах зафіксовано випадки, коли військові радянські формування і повстанські відділи мирно розходилися⁴⁹; інколи підпілля обмінювало у червоноармійців зброю на продукти харчування, спиртні напої⁵⁰; деякі підрозділи формально брали участь в організованих операціях проти визвольного руху (під час операції не чинили жодних антиповстанських дій)⁵¹. Антирадянська пропаганда членів українського визвольного руху впливала на окремих солдатів та офіцерів ЧА зумовлюючи зневіру в комуністичну ідею. Як зазначав І. Білас, з 4 по 24 травня з військ 1-го УФ на сторону повстанців перейшло 176 осіб⁵². У листопаді 1944 р. лейтенант П. Куролесін, який служив у Львові, в листі до М. Хрущова висловлював протест і обурення проти дій місцевих органів: “Товаришу Хрущов! Я тепер нічого не можу розібрати, адже робиться, як я розумію, не по-радянському, а проти радянської влади, а саме: людей б’ють, займаються мародерством населення... мені здається, що тут робиться щось таке недобре, що займаються спеціально обуренням мас...”⁵³ Син Л. Берії Серго, ставши очевидцем знищення повстанського відділу трьома артилерійськими полками ЧА влітку 1944 р. біля Мостиськ, визнав: “Примиритися з цим було важко, ми засуджували німецьких генералів, що вони боролися з партизанами, а наші ж армійські частини використовували ті самі методи, нерідко у ще більш звірчому вигляді. Спалювали ж цілі села”⁵⁴.

Більшість солдатів і офіцерів ЧА були захисниками радянської влади. Наприклад, старшина 162-ї стрілецької дивізії 13-ї армії Нема, вбивши жителя с. Щуровичі Радеківського району через підозри в шпигунстві, наголошував: “Я у кожній жінці і чоловікові бачу бандерівця”⁵⁵.

На початку 1945 р. армійські частини використовували передусім для нанесення концентрованих ударів по ОУН(б) та УПА. Тоді великі військові з’єднання перебували на території позначеного для операції району і дислокувалися по селах ротними гарнізонами. У кожному селі та довколишніх місцевостях протягом

⁴⁷ ДАРО. – Ф. Р. 30. – Оп. 2. – Спр. 23 (Відповідь на звернення Голови Президії Верховної Ради і Голови Ради Народних Комісарів до учасників УПА від 12.02.1944 р. “Огляд в новій дійсності. Світогляд українського революційного націоналізму”, 22 лютого 1944 р.). – Арк. 20.

⁴⁸ Андрусичин Т. П’ять документів національно-визвольної боротьби на Львівщині (1944–1947 рр.) / Т. Андрусичин // Україна в минулому. – К.; Львів, 1992. – Вип. 3. – С. 56.

⁴⁹ Максимович В. Боротьба УПА за волю України / В. Максимович. – Львів, 1989. – 52 с.

⁵⁰ Ковецький Й. Другий прихід більшовиків на західноукраїнські землі / Й. Ковецький // Вісті комбатанта. – 1981. – № 2. – С. 72.

⁵¹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 66. – Арк. 122 зв.

⁵² Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр. / І. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 1. – С. 256.

⁵³ Коваль М. Правда безнадійних змагань. Організація українських націоналістів: урок історії / М. Коваль // Політика і час. – 1997. – № 10. – С. 72.

⁵⁴ Гриневич В. Сталінська імперія... – С. 29.

⁵⁵ Гриневич В. Сталінська імперія... – С. 26.

5–6 днів тривали ретельний обшук, прочісування з метою виявлення та ліквідації криївок і повстанців⁵⁶. Часто обшуки й арешти в селах здійснювали ВВ НКВС, а червоноармійці виставляли застави навколо населеного пункту. За такою схемою, наприклад, відбулися великі облави та обшуки по селах Яворівського району на початку 1945 р.⁵⁷

У січні 1945 р. І. Грушецький висунув вимогу перед командирами військових частин, дислокованих в області, а також перед місцевим партапаратом постійно узгоджувати дані і виробляти єдиний план щодо проведення антиповстанських операцій⁵⁸. А командування Львівського військового округу з метою запобігання великим втратам 13 січня видало наказ “Про надання допомоги місцевим радянським і партійним організаціям в ліквідації німецько-українських націоналістичних банд”. В документі, окрім іншого, заборонено командирам частин залучати до операцій ненавчений червоноармійський склад (призовників 1927 р. н.) до закінчення першого періоду навчань⁵⁹. Можливо, саме тому начальник військового гарнізону в м. Жовкві відмовився надати райвідділу НКВС 60–70 червоноармійців для протиповстанської акції⁶⁰.

Після завершення Другої світової війни на території Львівського військового округу під загальним командуванням полковника М. Попова дислокувалися 1-ша гвардійська, 13-та, 5-та, 27-ма, 4-та гвардійські танкові армії, 1-ша військово-повітряна армія, артилерійські бригади в Золочеві та Яворові. Саме з військ Львівського й Прикарпатського військових округів були організовані загони і групи з бронетехнікою та машинами для охорони містечок і сіл від повстанців та залучено їх до різних операцій⁶¹. Керівники Львівського військового округу 16 серпня підготували наказ № 00137, яким зобов'язали командирів з'єднань і частин округу проводити операції проти націоналістів, узгоджуючи їх із місцевими органами НКВС, НКДБ. При особливій потребі командирам надано право самостійно при-

⁵⁶ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 213 (Информации, справки, докладные записки обкома партии в ЦК КП(б)У о борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, копии инструкций, обращений и др. контрреволюционных материалов, изъятых у участников ОУН, протокол допроса участника бандбоевки ОУН “Ореста”, ходатайства обкома о награждении сотрудников КГБ за активное участие в борьбе с бандами ОУН, восстановлении народного хозяйства, 5 января – 26 декабря 1945 г.). – Арк. 22.

⁵⁷ ГДА СБУ. – Ф. 13 (Колекція друкованих видань. 1920–1992 рр., Група томів під назвою “Документи и материалы ОУН отчетно-информационного характера за 1943–1952 гг.”). – Т. 72 (Отчеты оуновских проводов, том 2. Политические и общественно-политические отчеты за 1946–1952 гг. и разные отчеты). – Арк. 7.

⁵⁸ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 192 (Стенограмма совещания секретарей горкомов, райкомов партии, председателей райисполкомов, начальников райотделов НКВД, НКГБ о массово-политической работе и борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 25 января 1945 г.). – Арк. 80.

⁵⁹ *Андрухів І.* Станіславщина: двадцять буремних літ (1939–1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз / І. Андрухів, А. Француз. – Рівне; Івано-Франківськ: Таля, 2001. – С. 122.

⁶⁰ ЦДАГОУ. – Ф. 1 (Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України. 1917–1991 рр.). – Оп. 23 (Документи загального відділу (особливий сектор) ЦК Компартії України (секретна частина). 1940–1991 рр.). – Спр. 1691 (Информации, справки Львовского обкома КП(б)У о выполнении решений ЦК КП(б)У от 10 января, 26 февраля 1945 г. “Об усилении борьбы с украинско-немецкими националистами в Львовской области”, 13.01.–31.12.1945 р.). – Арк. 22.

⁶¹ Організація українських націоналістів... – С. 384–385.

ймати рішення щодо виділення військових частин на боротьбу “з бандитизмом”. До складу груп треба було залучати представників силових органів “для проведення ними своєї спеціальної роботи і наведення військ на банди”⁶². Восени 1945 р. командири військових частин округу вже несли відповідальність за боротьбу з “бандитизмом” у місцях дислокації своїх військ.

У липні 1945 р. на полігоні в Жовківському лісі до операції з ліквідації відділу УПА було залучено 12 000 військовослужбовців ЧА, в результаті чого ліквідовано місцевий повстанський відділ⁶³. У звіті керівників підпілля Стрийщини за серпень занотовано, що червоноармійці йдуть на облави неохоче, “мовляв, не наше діло, хай собі НКВД воює з бандерівцями”⁶⁴. Біля с. Соколя Буського району відділ солдатів ЧА без жодного пострілу розійшовся з чотою УПА під проводом “Черника”⁶⁵.

Влітку 1945 р. відбулася структурна реорганізація повстанського руху. Численні військові відділи, у яких воювало 400–500 осіб, переформовуються у менші, набувають поширення дрібні боївки по 10–15 вояків, здатних мобільно змінювати місце дислокації та вирішувати різноманітні оперативні завдання⁶⁶.

Після структурної реорганізації самостійницького руху влітку 1945 р. радянське керівництво та командування ЧА усвідомило неефективність залучення великих сил до ліквідації повстанських формувань. У жовтні 1945 р. на обласній нараді радянсько-партійного активу, начальників репресивних органів і командирів ЧА командувач військами Львівського військового округу М. Попов визнав: “Масові військові операції – це гра, не варта свічок... Боротьба з німцями є легшою, ніж боротьба з бандитами. До боротьби наші війська не призвичаєні...”⁶⁷ Було прийнято рішення в більшості гарнізонів створити підрозділи, укомплектовані відібраним особовим складом для боротьби з підпіллям, залучаючи групи розвідників і техніку. Допомогу в навчанні мали надати місцеві відділи НКВС, які спільно з відділами НКДБ і “СМЕРШ” отримали право викликати ці військові групи для проведення операцій. Обговорювали також проблему залучення більших загонів для проведення великих операцій, наприклад, для блокади районів.

Часто використовували в операціях проти ОУН(б) та УПА військові частини, які поверталися з фронту. Наприклад, у звіті підпільного інспектора “Каменяра” на адресу керівництва ВО “Буг” від 25 листопада 1945 р. зазначено: “...переходячі червоноармійські частини... проявляли велику активність в цілому терені, щоби

⁶² Реабілітовані історією. Рівненська область / [упор. А. Жив’юк]. – Рівне: Рівненська друкарня, 2009. – Кн. 2. – С. 251–252.

⁶³ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 188 (Стенограммы заседаний бюро Обкома КП(б)У, 1 января – 31 декабря 1945 г.). – Арк. 94.

⁶⁴ ГДА СБУ. – Ф. 13 (Колекція друкованих видань. 1920–1992 рр. Група томів під назвою “Документи и материалы ОУН отчетно-информационного характера за 1943–1952 гг.”). – Т. 72 (Отчеты оуновских проводов, том 2. Политические и общественно-политические отчеты за 1946–1952 гг. и разные отчеты). – Арк. 322.

⁶⁵ Куп’як Д. Спогади нерозстріляного / Д. Куп’як. – Львів: Каменяр, 1993. – С. 330.

⁶⁶ Організація українських націоналістів... – С. 365.

⁶⁷ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 201 (Стенограмма совещания секретарей райкомов партии, председателей райисполкомов, начальников райотделов НКВД, НКГБ о борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 29 октября 1945 г.). – Арк. 11.

перешкодити в діянню боєвих одиниць, роблячи облави по лісах і селах як також нічні наскоки і засідки по селах цілого терену”⁶⁸.

Начальник облуправління НКДБ О. Воронін у доповіді керівництву області в листопаді 1945 р. наголошував, що ЧА перемогла Німеччину, але не знає умов боротьби з “бандитизмом” і не має досвіду⁶⁹. Тому вирішили прикріплювати до військових рухомих груп оперпрацівників органів держбезпеки Львівщини, які мали завдання інструктувати офіцерів, бійців ЧА щодо тактики ліквідації підпілля та контролювати їхню роботу.

Тоді ж командував Львівського військового округу видав наказ про використання бойових військових груп для боротьби з повстанцями за умови, якщо вони будуть забезпечені відповідним оперативним матеріалом і матимуть на чолі співробітників органів НКВС, НКДБ. “Бійці польових військ звикли бачити воєра, – зауважив він, – а про схрони вони й поняття не мають”⁷⁰. Така співпраця репресивно-каральних органів та армійських частин була ефективною⁷¹.

Та найбільше підрозділів ЧА залучено до ліквідації ОУН(б), УПА на Львівщині в ході проведення т. зв. “Великої блокади” у січні–квітні 1946 р.⁷² 8 лютого М. Хрущов, стурбований повідомленнями про активізацію повстанців і можливий зрив виборів, надіслав секретарям обкомів КП(б)У західних областей, начальникам облуправлінь НКВС та НКДБ вказівки з вимогою паралізувати дії “бандитів” і забезпечити “нормальний хід виборчої кампанії”⁷³. Тож протягом січня–квітня 1946 р. на території Львівського і Прикарпатського ВО, не враховуючи райцентрів та міст обласного підпорядкування, дислокувалося понад 3500 невеликих сільських гарнізонів регулярних військ. Лише 52-га армія генерал-полковника К. Коротєєва розквартирувала 1101 військовий гарнізон загальною чисельністю близько 28 тис. бійців у Львівській, Дрогобицькій та частково Кам’янець-Подільській областях⁷⁴. Солдати, офіцери спільно з ВВ НКВС, оперпрацівниками НКДБ, винищувальними батальйонами прочісували села та лісові масиви, шукали криївки, арештовували сім’ї “українських націоналістів”, брали участь у бойових протиповстанських операціях. Генерал-лейтенант Я. Гречко в звіті керівництву Львівщини подав такі дані: за період підготовки до виборів з 13 січня по 10 лютого 1946 р.

⁶⁸ Літопис УПА. Нова серія / [упор. В. Мороз, О. Вовк]. – К.; Торонто: Літопис УПА, 2009. – Т. 12: Воєнна округа УПА “Буг”. Документи і матеріали. 1943–1952. – Кн. 1. – С. 301.

⁶⁹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 202 (Стенограма совещания секретарей райкомов партии, начальников райотделов НКВД, НКГБ, командиров подвижных групп погранвойск и войск Львовского военного округа о борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 24 ноября 1945 г.). – Арк. 49–50.

⁷⁰ Там само. – Арк. 15–16.

⁷¹ ЦДАГОУ. – Ф. 1 (Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України. 1917–1991 рр.). – Оп. 23 (Документи загального відділу (особливий сектор) ЦК Компартії України (секретна частина). 1940–1991 рр.). – Спр. 1691 (Информации, справки...). – Арк. 332.

⁷² Літопис УПА. Нова серія / [відп. ред. П. Потічний]. – К.; Торонто, 2001. – Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України. 1943–1959. – С. 25.

⁷³ Організація українських націоналістів... – С. 399.

⁷⁴ Кентій А. Нарис боротьби ОУН–УПА в Україні (1946–1956 рр.) / А. Кентій. – К., 1999. – С. 13.

частинами ЧА було ліквідовано 700 повстанців та підпільників, арештовано 645 осіб “бандитів і нелегалів”⁷⁵.

Проте всі ці заходи не вплинули на диверсійну діяльність ОУН(б) та УПА напередодні та під час виборів⁷⁶. Генерал-майор 24-ї дивізії Ф. Прохоров констатував: “По суті вибори проходили в жорсткій боротьбі проти українських націоналістів...”⁷⁷

В лютому у Львові відбулася нарада партпрацівників, представників командування військ Львівського і Прикарпатського ВО, органів НКВС, НКДБ. Відзначивши значні успіхи блокади, радянська влада вирішила продовжити термін квартирування гарнізонів червоноармійців до квітня з метою повної ліквідації національно-визвольного руху⁷⁸. В лютому перейменовано ЧА на Радянську армію. При її гарнізонах створено мобільні групи, що повинні були переслідувати виявлені загони УПА до повного їх знищення⁷⁹. Частина особового складу військових підрозділів увійшла до розвідувально-пошукових груп, які діяли під керівництвом каральних органів⁸⁰.

В окремих випадках червоноармійців зачисляли до чекістсько-військових груп, вони зазвичай блокували ліс чи село, після чого спецпідрозділи НКВС, НКДБ розпочинали пошук повстанців⁸¹. Такі дії узгоджували з агентурними даними⁸².

Як і в попередні роки, під час масштабних операцій із залученням регулярних радянських військ траплялися випадки, що свідчили про небажання деяких солдатів воювати проти повстанців. Наприклад, 21 січня 1946 р. в ході операції у бійців із гарнізону с. Скнилова (тепер у складі м. Львова – *Р. Т.*) під час несподіваної зустрічі з повстанцями “відмовили” автомати, що дало змогу упівцям відійти без бою⁸³. У листах військовослужбовці неодноразово писали, що вони переживали сильний морально-психологічний дискомфорт від участі в “каральних акціях”⁸⁴.

⁷⁵ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 406 (Стенограма (оригінал) совещання секретарей райкомов партії, начальником райотделов МВД і МГБ, представителей воинских частей об итогах выборов в ВС СССР и ходе ликвидации остатков банд украинских буржуазных националистов, 18 февраля 1946 г.). – Арк. 75.

⁷⁶ Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50 років ХХ століття / Ю. Киричук. – Львів: ЛДУ ім. І. Франка, 2000. – С. 197.

⁷⁷ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 406. – Арк. 55.

⁷⁸ Літопис УПА. Нова серія / [відп. ред. П. Потічний]. – К.; Торонто, 2001. – Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України. 1943–1959. – С. 220.

⁷⁹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 406. – Арк. 79.

⁸⁰ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 436 (Справки, сведения, докладные записки органов НКГБ в обком КП(б)У о состоянии борьбы с буржуазно-националистическими бандами, об антисоветской деятельности руководителей римо-католической церкви, 4 января – 11 июля 1946 г.). – Арк. 1.

⁸¹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 435 (Справки, информации райкомов партії в обком КП(б)У о наличии и ликвидации банд украинских буржуазных националистов, 31 марта – 28 ноября 1946 г.). – Арк. 114.

⁸² Шульженко Б. Украинские буржуазные националисты / Б. Шульженко, І. Хамазюк, В. Данько. – М.: Редакционно-издательский отдел, 1963. – С. 109.

⁸³ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 435. – Арк. 38.

⁸⁴ Веденєєв Д. Прояви терору і тероризму у протистоянні радянської влади та ОУН і УПА в західноукраїнському регіоні післявоєнної доби / Д. Веденєєв, О. Лисенко // Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ–ХХ ст. Історичні нариси / [відп. ред. В. Смолій]. – К.: Наукова думка, 2002. – С. 752.

Внаслідок “Великої блокади” чисельність повстанців скоротилася, за різними джерелами, на 40–60%⁸⁵. Значні втрати змусили керівників ОУН та командування УПА на певний час призупинити активну форму боротьби, щоб упорядкувати зруйновану структуру підпілля та заощадити сили. ГК УПА прийняла рішення про перехід на території СРСР від повстанських форм і методів боротьби до збройного підпілля⁸⁶.

Після виведення гарнізонів ЧА із населених пунктів Львівщини діяльність підпільників активізувалася. Тому в села області з 15 травня 1946 р. відряджено 150 офіцерів РА з групами бійців по 4–5 осіб, які повинні були надати допомогу в організаційному та політичному зміцненні винищувальних батальйонів⁸⁷. Військова рада Львівського військового округу в травні затвердила план часткової передислокації військових частин, щоб забезпечити від нападів повстанців села, де вже були створені колгоспи⁸⁸.

У вересні 1946 р. в Олеському та Поморянському районах на основі 88-го полку було створено мобільні групи, які мали завдання долучитися до боротьби проти українських підпільників⁸⁹.

На початку 1947 р. організовано ще одну велику блокаду населених пунктів Львівщини військовими гарнізонами РА, що була пов’язана із підготовкою до проведення виборів до ВР УРСР (2 лютого 1947 р.). Тоді армійські відділи області виконували функції охорони 336 виборчих дільниць⁹⁰. Після завершення виборів і до середини 1950-х років операції із застосуванням великої кількості регулярних військ стають винятком, вони були пов’язані, як правило, з пошуком кривок підпільних провідників, оунівських емісарів-парашутистів⁹¹.

У 1948 р. місцеве керівництво намагалося активніше залучати військовослужбовців до протиповстанських заходів. У лютому 1948 р. Львівський обком партії надіслав прохання ЦК КП(б)У, в якому пропонував переглянути дислокацію військ

⁸⁵ Там само. – С. 748.

⁸⁶ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: у 2 кн. / І. Білас. – К.: Либідь – Військо України, 1994. – Кн. 2. – С. 166–168.

⁸⁷ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 436 (Справки, сведения, докладные записки органов НКГБ в обком КП(б)У о состоянии борьбы с буржуазно-националистическими бандами, об антисоветской деятельности руководителей римо-католической церкви, 4 января – 11 июля 1946 г.). – Арк. 7.

⁸⁸ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 422 (Информации обкома партии в ЦК КП(б)У о выполнении постановлений ЦК по борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, о нарушении принципа добровольности при создании истребительных батальонов, 3 мая – 7 декабря 1946 г.). – Арк. 18.

⁸⁹ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 1. – Спр. 408. – Арк. 42.

⁹⁰ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 2. – Спр. 109 (Информации, справки обкома партии в ЦК КП(б)У по выполнению постановлений ЦК ВКП(б) и ЦК КП(б)У от 26 июля 1946 года и 12 апреля 1947 года: “О росте рядов партии и о мерах по усилению организационно-партийной и партийно-политической работы с вновь вступившими в чл. ВКП(б)” постановлений ЦК КП(б)У руководства об улучшении политической и хозяйственной в западных областях Украины, постановления ЦК КП(б)У от 5 октября 1946 г. “О состоянии борьбы с остатками украинско-немецких националистов в Западных областях УССР” о преподавании общественных наук в вузах г. Львова, о состоянии физкультурно-спортивной работы в вузах г. Львова, о подготовке и проведении празднования 30-летия Великой Октябрьской Социалистической революции, 1946–1947 гг.). – Арк. 186.

⁹¹ Веденєв Д. Прояви терору... – С. 755.

із розрахунком ліквідувати поротні гарнізони у райцентрах та вибудувати повздовню дислокацію військовослужбовців на “поражених бандитизмом ділянках”⁹². Начальник облуправління НКДБ О. Воронін під час чергової обласної наради у жовтні вказав на важливість притягнення до відповідальності військових підрозділів, їх офіцерський склад разом із начальниками райвідділів МДБ і оперпрацівниками за “бандпрояви” на селі⁹³.

14–15 січня 1950 р. в райцентрі Яворів та прилеглих селах Краковецького району два звідні загоны Прикордонних військ МДБ Українського військового округу із залученням військової частини № 69675 в загальній кількості 1250 осіб провели операцію з виявлення та ліквідації оунівського підпілля, внаслідок якої знайдено 9 схронів та одну підпільну друкарню⁹⁴.

Однією з останніх масштабних операцій на території Львівської області, в якій поряд з МВС, МДБ брали участь військовослужбовці кількох дивізій РА, стало блокування м. Львова та його передмістя 5 березня 1950 р., під час якої в с. Білогорща загинув провідник визвольного руху Р. Шухевич (“Тарас Чупринка”)⁹⁵.

З переходом українських повстанців до глибокого та законспірованого підпілля не було потреби використовувати армійські підрозділи у протиповстанських акціях. Ці завдання покладено на ВВ НКВС, органи НКДБ, агентурно-інформативну мережу.

Під час боротьби з ОУН(б), УПА регулярні військові частини зазнали значних втрат серед особового складу. У довідці десятого відділу КДБ від 17 квітня 1973 р. наведено дані, що протягом 1944–1953 рр. “українські націоналісти” вбили 3199 осіб військовослужбовців ЧА, Внутрішніх та Прикордонних військ⁹⁶. М. Коваль стверджує, що в результаті протистояння в Західній Україні загинуло приблизно 22 тисяч радянських солдатів та офіцерів⁹⁷.

⁹² ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 2. – Спр. 458 (Информации обкома партии в ЦК ВКП(б), ЦК КП(б)У о реагировании интеллигенции, населения города Львова и области на судебный процесс над О. Барвинским, состояний и мерах по укреплению социалистической законности, о ходе борьбы с украинско-немецкими националистами, политических настроениях среди различных групп населения. Представления к награждению сотрудников, начсостава УМВД, 31 января – 25 сентября 1948 г.). – Арк. 39.

⁹³ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 2. – Спр. 449 (Стенограммы совещаний секретарей райкомов КП(б)У и председателей райисполкомов о сверхплановой сдаче хлеба государству, ходе выполнения плана заготовок сельскохозяйственных продуктов, ликвидации остатков банд ОУН и др., 13 мая – 15 октября 1948 г.). – Арк. 90.

⁹⁴ ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 3. – Спр. 460 (Справки, информации обкома партии в ЦК КП(б)У о работе военных кафедр вузов, количественном и качественном составе замначальников райотделов милиции по политчасти, наборе в военные училища, итогах проведения кустового совещания участковых уполномоченных милиции, установлении строгого паспортного режима, ликвидации остатков националистического подполья, результатах проверки фактов нарушения соцзаконности, отчет о работе административного отдела обкома партии, 7 января – 26 декабря 1950 г.). – Арк. 34.

⁹⁵ Краснощок Ю. Лідера знайти і знищити / Ю. Краснощок [Електронний ресурс] // Вітчизна. – 2006. – № 11–12. Режим доступу до джерела: http://vitchyzna.ukrlife.org/11_12_06krasno.htm (16. 04. 2010).

⁹⁶ Іщук О. Вступ / О. Іщук // Літопис УПА. Нова серія. – К.; Торонто, 2007. – Т. 9: Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. – С. 16.

⁹⁷ Коваль М. Правда безнадійних... – С. 69.

Отже, у Львівській області в 1944–1950 рр. проти ОУН(б) та УПА використовували регулярні війська і контррозвідку “СМЕРШ”. Кульмінаційними у цьому протистоянні були моменти переходу ліній фронту територією області влітку 1944 р., а також “Великої блокади” (січень–квітень 1946 р.). Після звільнення Львівщини від німецької окупації демобілізовані військові активно долучилися до розбудови радянсько-партійного апарату, вели антинаціоналістичну пропаганду і брали участь у складі парамілітарних формувань в операціях проти українського визвольного руху.

Масштабні операції радянських карально-репресивних органів із залученням регулярних військ спричинили значні втрати у лавах ОУН(б) та УПА. Ефективність використання радянських військових підрозділів суттєво знизилася після структурної реорганізації, змін у тактиці і стратегії українських націоналістів та формувань Української повстанської армії. Крім того, Радянська армія не мала навичок боротьби з підпільними озброєними загонами, що добре усвідомлювали керівники УРСР та СРСР. Тому згодом бійців регулярних армійських частин переважно використовували для охорони певних об’єктів виборчих дільниць, під час вивезення родин оунівців та вояків УПА у віддалені регіони Радянського Союзу, а з відділами УПА та підпільниками з ОУН(б) боролися органи НКВС, НКДБ, винищувальні батальйони, використовуючи розгалужену агентурно-інформативну мережу.

Taras Remarchuk. Armed struggle of Soviet regular forces against UPA groups and underground OUN(b) in the Lviv oblast (1944–1950 years)

The process of bringing parts of the Red Army in operations against Ukrainian national liberation movement in the Lviv region at the end of the World War II and in the postwar years, the scope, effectiveness and military role in the Ukraine Insurgent Army elimination and the nationalist underground in the region are analyzed in the article.

Key words: Red army, Organization of Ukrainian Nationalists (Bandera), Ukrainian Insurgent Army, mobilization, blockade, raid, operation.

Тарас Ремарчук. Вооруженная борьба советских регулярных войск против отделов УПА и подполья ОУН(б) во Львовской области (1944–1950)

В статье проанализировано привлечение частей Красной Армии к противоповстанческим операциям на территории Львовской области в конце Второй мировой войны и в послевоенные годы, масштабы и эффективность указанных акций, роль военнослужащих в ликвидации отделов УПА и националистического подполья в регионе.

Ключевые слова: Красная армия, Украинская повстанческая армия, Организация украинских националистов (бандеровцев), мобилизация, блокада, облава, операция.